

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)
**Ul. Besední, Česká, Komenského náměstí, ul. Opletalova,
 Solniční, Veselá, parc. č. 566, 575/1, 584, 587/1, 587/3, 588,
 592, 593/1, 596/1.**

Středověk, novověk. Město. Bez okolností. Záchranný výzkum.
 Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1967189N, 16.6053694E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „Rekonstrukce SCZT pára × HV – oblast ul. Solniční, Besední, Veselá, Opletalova“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A12/2020), terénní část výzkumu se uskutečnila v období od března 2020 do ledna 2021.

Stavební práce spojené s rekonstrukcí teplovodní sítě v oblasti ulic Besední, Česká, Opletalova, Solniční a Veselá zasáhly poměrně velkou část někdejšího prostoru historického města, jeho fortifikačního pásma a navazujícího předměstí (obr. 5).

Vnitřního města se týkaly výkopy na ulici Veselá (sonda S2), která od středověku představovala komunikaci spojující Veselou bránu s Rybným trhem (dnes Dominikánským náměstím). Archeologický výzkum potvrdil, že zástavbu ulice tvořily nejprve dřevohliněné domy, ještě v éře středověku a raného novověku je ovšem vystřídala zděná architektura. Dokumentovány byly stopy požáru. Z písemných pramenů víme, že velká část Veselé čtvrti, k níž patřila také ulice Veselá, byla zničena při požáru v roce 1356 (Dřímál, Peša, red. 1969, 79). Snad s touto událostí můžeme spojovat zvýšenou snahu o přeměnu dřevohliněných konstrukcí na zděné. Při výzkumu se podařilo zachytit část linie původního průčelí západní strany ulice. Získané poznatky dále doložily skutečnost, že sklon někdejšího terénu byl poněkud výraznější než dnes. Zaregistrována byla snaha zpevňovat povrch komunikace dlážděním, ve středověku a novověku jednoduchou formou prostřednictvím štěrkových vrstev.

Pouze dílčím způsobem se archeologický výzkum dotknul problematiky předměstí, které těsně za fortifikačním pásmem navazovalo na vlastní město. Postupně se po jeho obvodu vytvořil takřka souvislý pás osídlení, zástavba v severním sousedství se nazývala Před branou Veselou a náležela ke čtvrté

Obr. 5. Brno, ulice Besední, Česká, Solniční, Opletalova a Veselá. Průběh rekonstruovaného plynovodu s vyznačenými úseky s dokumentovanými archeologickými situacemi (sondy S1–S6). Archaia Brno z. ú.

Fig. 5. Brno, Besední, Česká, Solniční, Opletalova and Veselá streets. The gas pipeline reconstruction with highlighted archaeological contexts (trenches S1–S6). Archaia Brno.

Obr. 6. Brno, ulice Opletalova. Pohled od severu na zdivo novověkého opevnění. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 6. Brno, Opletalova Street. View from the north of the modern period fortification wall. Photo by Archaia Brno.

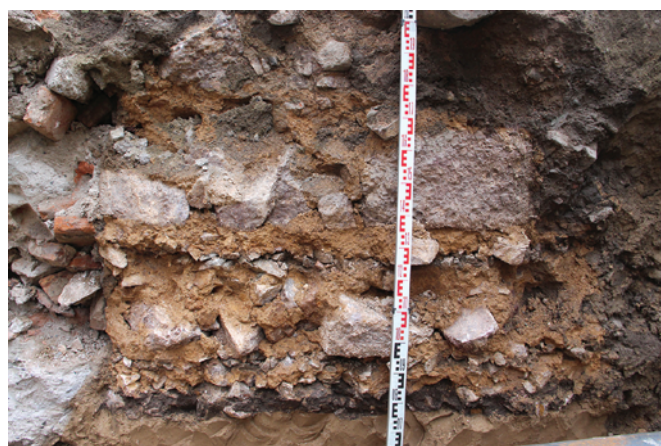
předměstské čtvrti. Na jejích pozemcích probíhaly výkopy na ulici Opletalova (sonda S1). Při své hloubce však zasáhly pouze svrchní část souvrství odpadních a komunikačních uložení, které byly výsledkem sídlištních procesů, a jejich prostřednictvím došlo ke zvýšení původní úrovně terénu.

Většinová část výkopů stavby procházela prostorem někdejšího opevnění města (obr. 6). Zásadní informace přinesla dokumentace stavební jámy na křižovatce ulic Česká a Solniční (sonda S5; obr. 7). Zachycen v ní byl segment středověké hradební zdi a relikv zdiva, jež tvořilo základ Veselé brány. Ač byla archeologická situace zachována značně torzovitě, poskytla jisté indicie pro rekonstrukci půdorysu brány. Jedná se teprve o druhý archeologický počín, při kterém se podařilo objevit její základy. Poprvé se tak stalo v roce 2007, kdy byl sledován průběh západní stěny při realizaci průzkumné šachty projektu „Sanace brněnského podzemí“ (akce č. A104/2007 – Kolařík 2007; Holub et al. 2008, 361–362). Po konfrontaci získaných poznatků lze půdorys brány v úrovni jejího základového zdiva rekonstruovat jako obdélný o rozměrech 8,5 × 6,5 m s kratší osou kolmou k linii hradby. Síla základu činila zřejmě 2,3 m. K této úvaze je možné využít informací z archeologického výzkumu Běhounské brány, která stávala rovněž na severní straně města v ústí stejnojmenné ulice (akce č. A61/2009 – Černá et al. 2012, 104–109). Kromě zjištěných parametrů zde bylo jasně prokázáno přizdění zdiva k hradbě. Dodatečná výstavba se zřejmě týkala rovněž Veselé brány. Nasvědčoval by tomu rozdílný charakter jejího základu a konstrukce hradby. Délka prodlevy mezi stavebními etapami zůstává otázkou, stejně tak teoretická možnost existence nějaké předcházející stavby. Zcela původní vstup do města však byl zřejmě řešen pouze konstrukcí v rámci síly hradební zdi.

V prostoru parkánu byly ve výkopu v západním úseku Solniční ulice dokumentovány archeologické situace, které lze přisoudit nejstaršímu období zakládání města ještě před jeho uzavřením do hradeb (sonda S6). Překryla je totiž vrstva, kterou je možné označit za planýrku zeminy vytěžené při hloubení hradebního příkopu.

Vyzdění jeho kontreskarpy zachytil výkop na České ulici. Příkop byl překlenut zděným mostem, z něž byly dokumentovány konstrukční segmenty. Všechna zdiva měla středověký charakter (sonda S4).

Zemní práce na ulici Opletalova odhalily zdivo novověkého opevnění města náležející jižní stěně I. bastionu a navazující kurtině. K nové fortifikaci patřilo zřejmě také zdivo ve výkopu (sonda S3) na Besední ulici (Zůbek 2021).

Obr. 7. Brno, ulice Česká. Detail jádra středověké hradby. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 7. Brno, Česká Street. Detail of the medieval fortification core. Photo by Archaia Brno.

Literatura

Černá, L., Dejmal, M., Holub, P., Kolařík, V., Merta, D., Peška, M., Sedláčková, L., Zbránek, H., Zůbek, A. 2012: Brno (okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 53(2), 100–136.

Dřimal, J., Peša, V. (red.) 1969: *Dějiny města Brna*. 1. díl. Brno: Národní výbor města Brna.

Holub, P., Kolařík, V., Merta, D., Peška, M., Polánka, P., Sedláčková, L., Zapletalová, D., Zůbek, A. 2008: Brno (okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 49, 356–393.

Kolařík, V. 2007: *Brno, Česká – Veselá. „Sanace podzemí HJmB – záchranný archeologický výzkum – Brána Veselá“*. Rkp. názevové zprávy, č. j. MTX200803288 [cit. 2022-11-04]. Uloženo: Archiv názevových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-200803288>.

Zůbek, A. 2021: *Názevová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Rekonstrukce SCZT pára × HV oblast ul. Solniční, Besední, Veselá, Opletalova“*. Rkp. názevové zprávy, č. j. MTX202100508 [cit. 2022-11-04]. Uloženo: Archiv názevových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202100508>.

Summary

An archaeological excavation carried out in Besední, Česká, Opletalova, Solniční, and Veselá streets and Komenského Square (Město Brno cadastral area, Brno-Country District; Fig. 5) in 2021 covered a relatively large part of the former historic town, its fortification and suburbs. The medieval and modern fortifications and the remains of historical buildings along the western line of Veselá Street were documented (Fig. 6, 7).

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)

Ul. Česká, Komenského náměstí, ul. Solniční, parc. č. 566, 575/1, 588, 596/1.

Středověk, novověk. Město. Bez okolností. Záchranný výzkum.

Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1967189N, 16.6053694E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti s rekonstrukcí plynovodu a plynovodních přípojek na Solniční ulici (obr. 8). Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A3/2021), terénní část výzkumu se uskutečnila v dubnu až srpnu 2021.

Od středověku byla velká část sledovaného prostoru součástí městského fortifikačního pásma. Průběh středověkého hradebního okruhu zde dnes v podstatě kopíruje ulice Solniční. Přibližně v místech křižovatky s ulicí Opletalova se hradby stáčely k jihu. Počátky opevnování města spadají do 1. poloviny 13. století. Úseky plynovodu na křižovatce ulic Česká, Solniční a Veselá se pohybovaly také v prostoru středověkého vnitřního města. Ulice Veselá představovala spojnicí Rybného trhu (*forum Piscium*, dnes Dominikánské náměstí) s Veselou bránou a bývala označována jako Zadní Veselá ulice (*Hintere Fröhlicher Gasse*), aby byla odlišena od Přední Veselé (dnes České) ulice, která také vycházela z Veselé brány, ale směřovala na Dolní trh (*forum Inferius*, dnes náměstí Svobody) (Vičar 1966, 261–263).

Archeologický výzkum přinesl dílčí poznatky k problematice středověkého a novověkého opevnění města. Ve dvou sondách byl na Solniční ulici zaměřen průběh eskarpy městského příkopu a parkánové hradby. Sonda u křižovatky s ulicí Opletalova zachytila segment novověkého opevnění, konkrétně kurtiny navazující od jihu na I. bastion. V sondách na křižovatce ulic Česká, Solniční a Veselá byly dokumentovány reliktury středověké hradební zdi (obr. 9, 10).

V tomto prostoru se podařilo ověřit úroveň povrchu geologického podloží, které představoval půdní horizont – ornice, dosedající na sprašovou návěj. Podloží bylo narušeno výkopem jámy neznámé funkce, která se nacházela v prostoru někdejší středověké ulice. Mohla by pocházet z počátečního období výstavby města ještě před ustálením uliční osnovy. Snad lze připustit také variantu, že šlo o objekt v samotném čele parcely, jež bylo později posunuto a ulice se tak rozšířila. Na povrchu půdního horizontu bylo dokumentováno středověké souvrství. Jeho spodní část, tvořenou planýrkami, lze spojovat s počátky města a budováním hradebního příkopu. Horní partie souvisí zřejmě s provozem komunikace probíhající podél hradby.

Obr. 8. Brno, ulice Solniční. Průběh rekonstruovaného plynovodu s vyznačenými úseky s dokumentovanými archeologickými situacemi (sondy S1–S6). Archaia Brno z. ú.

Fig. 8. Brno, Solniční Street. The gas pipeline reconstruction with highlighted archaeological contexts (trenches S1–S6). Archaia Brno.